

TILCSIK GYÖRGY

Észak-Itáliából SzombathelyreZANELLI FERENC KERESKEDŐ LETELEPEDÉSE ÉS MŰKÖDÉSE
VAS VÁRMEGYE SZÉKHELYÉN A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

3. RÉSZ

**Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna
keresztgyermekai és keresztkomái**

A keresztszülői intézmény funkciójára és jelentőségére irányuló, mélyreható és széleskörű néprajzi kutatások nyomán haladva Magyarországon először Benda Gyula vállalkozott arra, hogy a keresztkomaság – amelynek egy településen belüli gyakorisága alkalmas a keresztszülők társadalmi pozíciójának mérésére és meghatározására – egy nagyobb közösségben és hosszabb időszak alatt játszott szerepét társadalomtörténeti szempontok felvetésével és alapján tárja fel. A Keszthely város 1740 és 1849 közötti társadalmáról szóló, kitűnő monográfiájában több mint 20.000 keresztelési adat úttörő módszerekkel történő elemzése során számos nagyfontosságú, továbbgondolandó és újabb kutatásokra inspiráló megállapításokat tett.¹ Szombathely esetében nem áll rendelkezésre hasonló mennyiségű adat, így itt és most csupán annak bemutatására vállalkozhatunk, hogy Zanelli Ferenc és felesége, Kanitsár Anna Szombathelyre történt letelepedésüket követően hányszor vállaltak keresztszülőiséget, továbbá, hogy keresztkomáik kik voltak és milyen foglalkozást űztek.

Zanelli Ferenc 1807 és 1845 között 21 családnál mindösszesen 48-szor vállalt ke-

resztapaságot, és ezek közül 45-ször feleségével, egy-egy alkalommal leányával, Máriával, illetőleg Karolinával, további egy – amint arról később szó lesz – speciálisnak mondható estében Horváth Józseffel közösen volt keresztszülő, és a 45 közül egy-egy esetben a Zanelli házaspár mellett egy, illetőleg két további személyt is felkértek keresztszülőnek. A felkérések eloszlását vizsgálva elmondható, hogy a fűszerkereskedő 1807 és 1810 közötti csonka évtizedben hat, 1811 és 1820 között 19, 1821 és 1830 között 9, 1831 és 1840 között 10, az 1841 és 1845 közötti fél évtizedben pedig négy gyermek megkeresztelésben vett tevőlegesen részt. Ez azt jelenti, hogy évente átlagosan – leszámítva az 1810-es éveket, amikor majdnem kétszer – egy-egy alkalommal fogadott el keresztszülőiséget. Bár nincsenek további adatainak, de az adatgyűjtés során szerzett, futó benyomásaink szerint Zanelli Ferenc a népszerű keresztszülők közé tartozott Szombathelyen a 19. század első felében.

A 21 családból 14-nél egy-egy, egynél két, háromnál három-három, kettőnél hét-hét és újabb egynél kilenc gyermeket tartott keresztvíz alá Zanelli Ferenc. Megjegyzendő, hogy az „egyszeri” felkérések többsége, szám szerint 10, 1807 és 1818 között történt, és e családok között öt olyan is akadt, akik nem Szombathelyen, hanem a városhoz közel fekvő Óperintben (ma: Szombathely), Újperintben (ma: Szombathely) vagy Szőlősben (ma: Szombathely) laktak.

1 Benda Gyula: Zsellérből polgár – Társadalmi változás egy dunántúli kisvárosban. Keszthelyi társadalma, 1740–1849. Bp., 2008. 294–311. p. (Mikrotörténelem; 3.)

A Zanelliék keresztkomái közül mindössze három foglalkozását nem sikerült megállapítanunk. A további 18 személy közül hét iparúzóként (két szabó, egy–egy bábsütő, csapó, csizmadia, molnár és szűrszabó), három kereskedőként (két boltos és egy vaskereskedő), egy–egy pedig földművesként, kocsmárosként, vármegyei katonaként, napszámoként, nyelvtanárként, nyomdászként, számtartóként, illetőleg szolgálóleányként kereste kenyerét. Utóbbi esetben egy házasságon kívüli kapcsolatából született fiúgyermek keresztszülőségét vállalta el Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna, amint arról az alábbiakban bővebben is szó lesz.

Hat olyan családot találtunk tehát, amelyekben Zanelliék legalább három gyermek keresztszülőségére mondtak igent, ami azt jelentette, hogy velük vélhetőleg az átlagosnál is szorosabb kapcsolatot ápoltak. Ilyen keresztkomáinknak mondhatjuk Mózer János szabót és nejét, Piller Zsuzsannát, akinek egyetlen kivételével valamennyi, szám szerint kilenc, Straule Fülöpöt, az Itáliából Szombathelyre telepedett kocsmáros és feleségét, Wagner Borbálát, akiknek mind a hét, továbbá Biácsi Antal földművest és házastársát, Horváth Borbálát, akinek szintén mind a hét gyermekét Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna – bár a legkisebb Biácsi-gyermek keresztselésénél leánya, Karolina lépett édesanyja helyébe – tartotta keresztvíz alá. Ugyancsak ebbe a csoportba tartozott Frank Ádám boltos kereskedő és felesége, Schlegl Anna, Lakner Simon szabó és neje, Kopits Terézia, valamint Omischl Ferenc vaskereskedő és felesége, Schreiner Franciska, akiknek Zanelliék három–három esetben mondtak igent arra a kérésükre, hogy legyenek gyermekeik keresztszülei.

A Zanelli családhoz szorosabb szálak fűzték Schreiner Mátyás bábsütőt és feleségét, Strobl Rozáliát – az előbb említett Schreiner Franciska szüleit –, hiszen Schre-

inerék voltak a legkisebb Zanelli-fiú, Károly keresztszülei, ugyanakkor Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna pedig két Schreiner-gyermek keresztszülőségét is elvállalták.

Ehhez hasonlóan, bár nem pontosan azonos módon érvényesült a viszonyosság Kirchmayer József (1788?–1861) kereskedő esetében is. Mint már említettük, Kirchmayer József Szombathelyen, 1817. november 12-én feleségül vette Kanitsár Anna húgát, az 1787. május 28-án, Vasváron keresztvíz alá tartott Franciskát, és utóbbi esküvői tanújának sógorát, Zanelli Ferencet kérte fel. Kirchmayer József és Kanitsár Franciska házasságából három gyermek született. Miután Kanitsár Franciska 1824. április 15-én elhunyt, özvegyen maradt férje, kivárva a gyászévet, 1825. május 8-án házasságot kötött Maininger Magdolnával, és az ebből a frigyből világra jött Kirchmayer Károly keresztszülei Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna lettek 1826. július 2-án.

Ismereteink szerint két esetben fordult elő, hogy Zanelli Ferenc és felesége nem egyedül, hanem egyszer egy másik párral, egyszer pedig egy további személlyel közösen lettek keresztszülők: Bors János vépi számtartó és Bossányi Anna 1816. június 20-án, Szombathelyen megkeresztelt Ferenc János Sándor nevű gyermekének keresztselési anyakönyvi bejegyzésében a keresztszülők rovatban ugyanis Zanelliék mellett, két nemesi jogállású személy – Szelestey János és Gotthard Erzsébet – neve is olvasható, Straule Fülöp és Wagner Borbála sorrendben ötödik, János Antal nevű fia keresztszülőségében pedig a Zanelli házaspár a szintén nemesi címmel rendelkező Rummy Ignáccal (1785–1846) osztozott meg 1818. június 13-án.

Zanelli Ferenc és neje keresztszülei működésének egy–egy érdekes és amúgy összeségében is ritkán előforduló eseteként említjük meg, hogy a fűszerkereskedő

Szombathelyen, 1842. május 15-én Horváth Józseffel – feltételezhetőleg a későbbi igazságügyminiszter, Horváth Boldizsár (1822–1898) apájáról lehet szó, aki ekkor hozzá hasonlóan városi belsőtanácsos, továbbá a házipénztár kezelője is volt – együtt elvállalta a keresztszülőségét egy austerlitzai születésű, Zalaegerszegen élő zsidónak, Engelsrath Ignácnak, aki a keresztségekben az Alajos nevet kapta, és akinek apja, Engelsrath Lipót nyelvtanításból élt, Kanitsár Anna pedig 1814. július 24-én egy 17 éves korában katolikus hitre tért, kőszegi illetőségű, zsidó leány, Elend Magdolna egyedüli keresztszülője lett.

Itt mondjuk el, hogy Zanelli Ferenc öt, Szombathelyen megtartott esküvőn működött közre tanúként. 1812. november 7-én Perger Ferenc nyomdász és Kanitsár Anna – aki nem csak név-, hanem esetleg vérrokona, talán unokahúga lehetett Zanelli azonos nevű feleségének –, 1814. december 18-án a már említett Frank Ádám boltos kereskedő és Schlegl Anna, 1817. november 12-én Kirchmayer József boltos kereskedő és Kanitsár Franciska, 1836. november 9-én Varsányi János mérnök és Saly Zsófia, 1841. május 16-án pedig Fück János vendégfogadós és Nagy Anna esküvőjén töltötte be az első két, illetőleg az ötödik esetben a vőlegény, a harmadik és negyedik esetben – a Fück–Nagy házasságkötéskor kivételesen nem egyedül, hanem Koller József pékkel együtt – a menyasszony tanújának szerepét. Érdekességként fűzzük hozzá, hogy a Perger Ferenc és Kanitsár Anna házasságából született egyetlen, valamint – ahogy már azt fentebb említettük – a Frank Ádám–Schlegl Anna frigyből világra jött három gyermeket is Zanelli Ferenc és felesége tartották keresztvíz alá.²

Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna, illetőleg két esetben utóbbi helyébe lépett leányaiknak keresztszülőségéről, illetőleg keresztkomáiról készült vázlatos áttekintés is igazolja a fűszerkereskedő nyitottságát, továbbá azt a tény, hogy – lévén népszerű keresztszülő – Szombathelyre érkezése, letelepedése és családalapítása után, ha nem is azonnal, de fokozatosan és egyre inkább a mezőváros elfogadott, majd köztiszteletben álló polgárává tudott válni.

Azt pedig, hogy a segítőkészség és a filantróp gondolkodásmód sem állt távol Zanelli Ferentől, hűen igazolja az a tény, hogy nejével közösen vállalták, hogy egy, a szomszédos Zala vármegyéből Szombathelyre került fiatal nő házasságon kívüli kapcsolat nyomán világra jött gyermekének is keresztszülei legyenek.

ink alapjául szolgáló anyakönyvi hivatkozásokat tételesen felsorakoztassuk, ezért itt csak a felhasznált anyakönyvek említésére szorítkozunk.

Ugyanakkor megjegyzendő, hogy Perger Ferenc és Kanitsár Anna gyermekét, Perger Máriát 1813. január 9-én, tehát szülei házasságkötését követően alig 2 hónap múltán keresztelték meg. Ezt követően még 3 hét sem telt el, amikor Perger Ferencné Kanitsár Anna 1813. január 29-én, Szombathelyen elhunyt, megözvegyült férje pedig nem várta ki a gyászévét, hanem 1813. március 17-én, Szombathelyen feleségül vette Altschaffer Annát. Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Mikrofilmtár (továbbiakban: Mft.) Vas vármegye felekezeti anyakönyvei (továbbiakban: Vvfak.) Szombathely, római katolikus (továbbiakban: r. k.) keresztelési anyakönyvek. (továbbiakban: ker. akv.); MNL VaML Mft. Vvfak. Szombathely, r. k. házassági anyakönyvek (továbbiakban: ház. akv.); MNL VaML Mft. Vvfak. Szombathely, r. k. halotti anyakönyvek (továbbiakban: hal. akv.); MNL VaML Mft. Vvfak. Vasvár, r. k. ker. akv.; MNL VaML Vas vármegye felekezeti anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye (továbbiakban: Vvfagy.) Szombathely, r. k. ker. akv.; MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ház. akv.; MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

² Nincs módunk arra, hogy a Zanelli Ferenc keresztszülőnek, valamint esküvői tanúnak való felkérésével összefüggésben tett, fentebbi megállapítása-

Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna – egy nagyhírű földrajzi felfedező és Afrika-kutató keresztszülei

1818. november 13-án, Szombathelyen egy házasságon kívüli kapcsolatból született kisfiút, Lászlót tartott keresztvív alá Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna. A Zala vármegyei Páliban (ma: Nagypáli), 1798. február 15-én megkeresztelt Horváth Anna gyermekét az ilyenkor szokásos gyakorlat szerint édesanyja vezetéknevével anyakönyvezték. Az apa, Magyar Imre (1791–1871) családnevét később felvevő, majd 1848-ban megkezdett Afrika-kutatásai révén híressé lett Magyar László (1818–1864) életére irányuló aprólékos és szakszerű kutatásai során Thirring Gusztáv (1861–1941) állapította meg a kisfiú apai őseinek nevét és származási helyüket, továbbá Horváth Anna és Horváth (Magyar) László születési helyét és megkeresztelésének idejét. Ennek során feltűnt neki, hogy Szombathely mezőváros egyik tehetős kereskedője és neje vállalták a törvénytelen kapcsolatból világra jött kisfiú keresztszülőséget. Úgy vélekedett, hogy Zanelliék és a fiatal édesanya között mindenképpen szorosabb kapcsolat állhatott fenn, és – bármiféle konkrét forrás hiányában – nagyon óvatosan fogalmazva úgy foglalt állást, hogy Horváth Anna talán rokona, esetleg vendége vagy éppen alkalmazottja lehetett Zanelliéknek.³ Sajnos erre vonatkozóan akkor sem állt és ma sem áll ren-

delkezésre közelebbi információ, mivel Horváth Anna – akiről források hiányában valójában azt sem tudjuk, hogy mikor érkezett Szombathelyre, illetőleg hogy hol és miből élt, volt-e rokona vagy közelebbi ismerőse a városban – 1818. december 6-án, azaz gyermeke megszületése után valamivel több mint 3 héttel meghalt.⁴ Édesanyja halála után a kisgyermek elkerült Szombathelyről, és nincs adat arra vonatkozóan, hogy bármikor is visszatért volna szülővárosába, illetőleg hogy kapcsolatba került volna keresztszüleivel.

Itt jegyezzük meg, hogy 1988-ban egy rendkívül nívtalan, a szakmai követelmények elemi szintjét sem elérő, ugyanakkor több spekulatív és légből kapott feltételezésre épülő publikáció⁵ egy jószándékú, Magyar László szülőházának helyét oly módon megállapítani kívánó kutatást generált, amely Zanelli Ferenc lakóházát, illetőleg annak helyét igyekezett meghatározni. E kutatás azonban több vaskos szakmai melléfogás és baklövés nyomán teljesen félrecsúszott, és tévesen Zanelliék időközben a Forró utcában megvásárolt házat azonosította a későbbi Afrika-kutató szülőházával, amelynek következtében e házat 1994 óta egy nagyméretű Magyar László-emléktábla díszíti, miközben az – mint azt fentebb bemutattuk – csak 1826-ban, azaz 8 évvel Horváth (Magyar) László világra jötte után került a Zanelli család tulajdonába.⁶

3 *Thirring Gusztáv*: Magyar László – Szombathely szülöttje. = Vasi Szemle (továbbiakban: VSZ), 1937. 5–6. sz. (továbbiakban: Thirring, 1937/a.) 358–364. p.; *Úó*: Magyar László élete és tudományos működése. Kritikai adalék a magyar földrajzi kutatások történetéhez. Magyar László kiadatlan írásai. Bp., 1937. (továbbiakban: Thirring, 1937/b.) 3–9. p.

Horváth Anna keresztelési bejegyzését lásd MNL VaML Mft. Vvfak. Egervár, r. k. ker. akv. Horváth László keresztelési bejegyzését lásd MNL VaML Mft. Vvfak. Szombathely, r. k. ker. akv.

4 Thirring, 1937/a. 363–364. p.; Thirring, 1937/b. 9. p.; Horváth Anna halotti anyakönyvi bejegyzését lásd MNL VaML Mft. Vvfak. Szombathely, r. k. hal. akv.

5 *Krizsán László*: Magyar László Afrika-kutató (1818–1864). Elhagyatva: tündöklő életmű, sötét háttérrel. = VSZ, 1988. 2. sz. 233–246. p.

6 E kérdésről lásd *Tilcsik György*: Hol állt Magyar László szülőháza? Mai történet egy (szombathelyi) legenda megszületésének okairól és körülményeiről. In: *Előadások Vas megye történetéről*. 5. Szerk. Mayer László, Tilcsik György. Szombathely, 2010. (továbbiakban: Mayer – Tilcsik, 2010.) 343–360. p. (Archivum Comitatus Castriferrei; 4.)

Zanelli Ferenc közéleti tevékenysége és fokozatos visszavonulása

Kereskedése színvonalas működtetése és fejlesztése mellett Zanelli Ferenc életének fontos elemét képezte közéleti – részben filantróp és karitatív – tevékenysége is. Ennek itt és most nem minden elemét felsorolva említjük meg, hogy nem csupán az 1823. december 8-án létrehozott Szombathelyi Emberbaráti Egylet egyik alapító tagjának mondhatta magát – amely adományok összegyűjtésével egy, a szegénysorsú személyeket befogadó betegházat létesített és tartott fenn –,⁷ hanem valószínűleg 1824-től, de 1825-től biztosan az ellenőri, majd 1831-től kezdve, egészen 1854-ben bekövetkezett haláláig az igazgatóhelyettesi, az 1840-as években pedig a betegház kurátori feladatait is ellátta.⁸ Közbevetőleg és

7 MNL VaML Vas vármegye nemesi köz- és kisgyűlési iratai (továbbiakban: Vvkk.) Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek (továbbiakban: Kkjkv.) 1518/1831.; MNL VaML Vvkk. Köz- és kisgyűlési iratok (továbbiakban: Kkir.) 716/1824., 1518/1831.; MNL VaML Szombathely város közönségének és tanácsának iratai (továbbiakban: Szvkt.) Közgyűlési és tanácsülési jegyzőkönyvek (továbbiakban: Ktjkv.) 318/1823–1824.; G. E. [Gegő Elek]: A szombathelyi emberszerető egyesület. = Társalkodó, 1840. márc. 14. (továbbiakban: Gegő, 1840.) 85–86. p.; Codex sanitario-medicinalis Hungariae. Tom. 3. Sect. 3. Congress. Franciscus Xav. Linzbauer. Buda, 1860. 57–68. p. Utóbbi a világhálón lásd <https://opacplus.bsb-muenchen.de/Vta2/bsb10287507/bsb:BV020763530?page=1> (Megtekintve: 2022. január 31.)

8 MNL VaML Szvkt. Ktjkv. 62/1832–1833., 463/1840–1841., 745/1842–1843.; MNL VaML Szvkt. Közgyűlési és tanácsülési iratok (továbbiakban: Ktir.) fasc. 164. nr. 19. Zanelli Ferenc levele Szombathely város tanácsához. Szombathely, 1832. május 9.; Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum. Smidt Múzeum. (továbbiakban: SM SmM) A Szombathelyi Emberbaráti Egylet iratai (továbbiakban: SzEE) Statuten des Kranken Instituts, 1824–1834., SM SmM SzEE Protocoll des Philantrophischen Vereins zu Steinamanger (továbbiakban: SzEEjkv.), 1823–1829., 1829., 1830., 1831., 1832., 1833., 1834., 1835., 1836., 1837., 1838., 1839., 1840., 1841., 1842., 1843., 1844., 1845., 1846., 1847., 1848–1849., 1850., 1851–1852., 1853–1854., 1855.; Gegő, 1840. 86. p.

érdekességként mondjuk el, hogy az egyesület jegyzőkönyve, illetőleg az abba bemásolt iratok tanúsága szerint Zanelli Ferenc az egyleti pénztárból 1824. január 11. és 1824. december 31. között 14 alkalommal – kivétel nélkül 6%-os kamatra – kisebb-nagyobb összeget vett fel, amelyek 100 vft⁹ és 637 vft 30 kr között mozogtak, és mindösszesen 3028 vft 12 kr-t tettek ki. Ezekről a kereskedő természetesen minden esetben szabályszerű elismervényt írt alá, ám nem sietett a visszafizetésekkel, hiszen egy, az egylet választmányának 1828. április 11-én megtartott ülésére összeállított kimutató szerint akkor még 2498 vft 11 1/2 kr-ral tartozott, azaz addig csupán 530 vft-ot törlesztett.¹⁰ Miután a Szombathelyi Emberbaráti Egylet iratanyaga hiányosan maradt fenn, nincsenek adataink arról, hogy végül is mikor egyenlítette ki Zanelli csaknem 2500 vft-ra, azaz 1000 pft-ra rúgó adósságait, illetőleg, hogy a későbbiekben is kölcsönzött-e pénzt az egyesülettől.

Zanelli Ferenc ugyancsak alapítóként lépett be az 1840. március 16-án létrejött Szombathelyi Kisdedővő Társaságba – amely adományokból egy városi óvoda felépítését és működtetést kívánta elérni –, és az 1840. május 3-ra összehívott közgyűlésén az egyesület ellenőrévé és a választmányának tagjává is megválasztották, és

9 Magyarországon az 1811-ben, majd 1816-ban végrehajtott devalváció után kétféle fizetőeszköz, a pengő- (pft) és a váltóforint (vft) volt forgalomban: 1 pengő- vagy ezüstforint 2,5 bécsi értékű vagy váltóforintot ért. Mindkét forint váltópénze a krajcár (kr), és 1 forint 60 krajcárral egyenlő.

10 SM SmM SzEE SzEEjkv., 1823–1829. 15–17., 25. 57–62. p. A csekély és teljesen elhanyagolható, 1/2 vkr-nyi eltérés abból adódik, hogy a Zanelli 1824. február 22-én aláírt adóslevelében – amelynek szövegét csakúgy, mint a többi adóslevelét bemásolták az egyesület 1823 és 1829 között vezetett jegyzőkönyvébe – szereplő kölcsön összege 1/2 vkr-ral több az egyesületnek adós személyek tartozásait 1828. április 11-én regisztráló jegyzékében feltüntetett összegnél.

az előbbi funkciót szintúgy 1854-ig betöltötte.¹¹

Személyes tulajdonságai és kvalitásai mellett vélhetőleg a Szombathelyi Emberbaráti Egyletben végzett tevékenysége is hozzájárult ahhoz, hogy Zanelli Ferencet a város 1829. május 2-án lezajlott közgyűlésén a néhány nappal korábban, április 23-án elhunyt Rathner Simon (1773?–1829)¹² helyére beválasztották a külsőtanácsba, majd a szokások szerint letette esküjét. Ezután Zanelli – akit 1832-ban a püspökség a mezőváros között a tisztújítás miatt ki-robban vita idején, előbbi amúgy a szokásoktól és a gyakorlattól merőben eltérően, nem belső-, hanem külsőtanácsosként kandidálta a városbírói tisztre, ám emiatt szó sem lehetett megválasztásáról – 16 éven keresztül, 1845. április 24-ig Szombathely külsőtanácsában tevékenykedett, amikor is a város életét irányító legszűkebb grémium, a belsőtanács tagja lett, amely tisztséget 1848-ig viselte.¹³ Zanelli külső-, kiváltképpen pedig belsőtanácsosi megbízatása idején sok, többé-kevésbé fontos ügyben járt el, és 1845-től pedig emellett részt vett minden, a tanács elő került kérdés megtárgyalásában, illetőleg az azokkal kapcsolatos döntések meghozatalában. Így például tagja lett a Beck Vince (1799–1858) aranyműves javaslatára Szombathelyen felállítani tervezett

rajziskola létesítésével összefüggő kérdések kivizsgálására és az ennek eredményeit tartalmazó írásos vélemény elkészítésére az 1837. május 13-án lezajlott tanácsülésen kiküldött hattagú választmányak,¹⁴ az 1839. május 18-án megtartott városi tanácsülésen pedig a stájerországi Riegersburgból Szombathelyre telepedett, és ekkor fizetéseképtelenné vált Waschhuber Patrik kereskedő zár alá vett vagyonának ideiglenes gondokává, 1 héttel később vagyongondnokává, illetőleg árukészletének egyik összeírójává és értékesítőjévé nevezték ki, majd ő állította össze és nyújtotta be az 1842. április 9-én megtartott tanácsülésre a Waschhuber csődöt megérő készített számadást,¹⁵ az 1842. augusztus 18-ra összehívott tanácsülésen pedig két társával, Zsoldos Ferenc (1801–?) belsőtanácsossal és Tones Márton (1808?–?) vaskereskedővel ő kapott megbízást a csődöt jelentett Zamboni Rudolf (1819–?) vaskereskedő vagyonának összeírására is.¹⁶

Amikor pedig az 1839-ben megalapított Niederösterreichischer Gewerbeverein, vagyis az Alsó-Ausztriai Iparegylet 1845. október 20-án kelt levelében felkérte a szombathelyi tanácsot, hogy adjon felvilágosítást a városban és környékén működő nevezetesebb gyárról és iparvállalatokról, a tanács október 25-én megtartott ülésén Zanelli Ferencet és a szintén belsőtanácsosi tisztelet betöltő Tempel Ferencet (1803–1879) bízta meg a kért összeírás elkészítésével. Tempel és Zanelli e jegyzéket – amelynek fogalmazványa amúgy sajnálatos módon nem marad fenn – a tanács 1845. november 8-ra összehívott ülésére nyújtották be, és onnan azt továbbították az egyletnek.¹⁷

11 MNL VaML Szombathelyi Kisdédóvó Intézet iratai (továbbiakban: SZKI). Tagok és adakozók névsora, 1840–1862.; MNL VaML SZKI A Szombathelyi Kisdédóvó Társaság jegyzőkönyve (továbbiakban: SZKTjvk.), 1840–1890. 1–5., 29. p.; A Szombathelyi Kisdédóvó Intézet 1840ben. Szombathely, [1840.] 9., 17., 18. p.

12 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

13 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 24/1829–1830., 28 1/2/1830–1831., 20/1831–1832., 20/1832–1833., 24/1832–1833., 17/1833–1834., 12/1834–1835., 16/1835–1836., 24/1836–1837., 24/1837–1838., 18/1838–1839., 17/1839–1840., 21/1842–1843., 13/1843–1844., 11/1844–1845., 3/1845–1846., 23/1845–1846.

14 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 77/1837–1838.

15 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 84/1839–1840., 125/1839–1840., 910/1841–1842.

16 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 301/1842–1843.

17 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 571/1845–1846., 603/1845–1846.

Mint fentebb már említettük, Zanelli Ferenc és Kanitsár Anna fiúgyermekei közül a két idősebb, Ferenc és József, gimnáziumi tanulmányaik befejezése után, apjukat követve kereskedők lettek, Károly pedig a jogi pályát választotta. Zanelli Szombathely város tanácsának 1840. március 14-ei üléséhez beadványt intézett, amelyben kijelentette, hogy miután két nagyobbik fia már hosszabb ideje dolgozik és mellette megfelelő tapasztalatokat szereztek, elérkezettnek látja az időt, hogy társuljon velük, és ennek megvalósítása érdekében kérelmezte, hogy mindketten polgárjogot kapjanak.¹⁸ A tanács a levél keltezésének napján tartott ülésén méltánylandónak ítélte a kereskedő kérelmét, és úgy határozott, hogy két Zanelli-fiúnak személyenként 87 vft polgártaksát kell fizetnie, majd miután ifj. Zanelli Ferenc és Zanelli József nagyhamar személyesen megjelentek a tanács ülésén, le is tették a polgáreskü.¹⁹

Zanelli Ferenc az 1841. január 2-ára összehívott városi tanácsülésen bejelentette, hogy Szombathelyen 4 évtizede működő fűszerkereskedését a jövőben a már polgárjoggal rendelkező két fiával, Ferencel és Józseffel közösen, „Zanelli Ferenc fűszeres kereskedése” néven kívánja folytatni, és kérte annak az 1840:16. tc. értelmében a városi hatóság részéről történő nyilvántartásba vételét, továbbá azt, hogy erről egy hivatalos bizonyítványt kapjon, valamint, hogy mindezeket országosan is tegyék közhírré.²⁰ A tanácsülés jogszerűnek ítélte Za-

neli e kérését, és – miután személye és kereskedői tevékenysége ellen kifogás nem merült fel – elrendelte a bizonyítvány kiállítását, illetőleg a kereskedés kihirdetését.²¹

Még ugyanezen a tanácsülésen Zanelli Ferenc benyújtotta két fiával közös, új kereskedése üzleti könyvét és kérvényezte annak az 1840:16. tc. alapján történő hitelesítését.²² A kereskedő kérelme nyomán megszámlálták a könyv oldalait, és a 605 oldalas kötetet előbb a városi jegyző tollal, de közelebről nem részletezett módon megjelölte, majd a gerince mellett átszúrták és az azon átfűzött selyemzsinórt egybefogták, végül pedig azt a város pecsétjével lepecsételték.²³

A Zanelliek harmadik generációja Szombathelyen

Miután nem tekintetük feladatunknak, hogy jelen közleményben a Zanelli család és fűszerkereskedésük id. Zanelli Ferenc önként vállalt visszavonulását követő időszakát vizsgálat tárgyává tegyük, ezért itt és most csupán röviden és vázlatosan ismertetjük a családtagok éltének néhány, fontosabb eseményét és a kereskedés további sorsát.

Apjuk akaratával és szándékával egyezően, ifj. Zanelli Ferenc és öccse, József az 1840-es évek első felétől, ha nem is azonnal és egyszerre, de fokozatosan és egyre inkább átvették a fűszerkereskedés – mielőtt az apjuk nevén és tulajdonában maradt – irányítását és működtetését.

18 MNL VaML Szvkt Ktjvk. 760/1839–1840.; MNL VaML Szvkt. Ktir. fasc. 171. nr. 209. Zanelli Ferenc levele Szombathely város tanácsához. Szombathely, 1840. március 14.

19 MNL VaML Szvkt Ktjvk. 760/1839–1840.

20 A kereskedések bejegyzésének, az azzal kapcsolatos bizonyítvány kiállításának és közhírré tételének kérdéseit az 1840:16. tc. 1–11. §-ai szabályozták. Lásd Magyar Törvénytar. Az 1836–1868. évi törvénycikkek. Szerk. Márkus Dezső. Bp., 1896. (továbbiakban: MTT, 1836–1868.) 145–146. p.

21 MNL VaML Szvkt Ktjvk. 648/1840–1841.

22 A kereskedési könyvekről, azok hitelesítéséről és jogi bizonyító erejéről az 1840:16. tc. 12–23. §-ai intézkedtek. Lásd MTT, 1836–1868. 146–147. p.

23 MNL VaML Szvkt Ktjvk. 648 1/2/1840–1841.

Ifj. Zanelli Ferenc az egyike volt annak a 12 szombathelyi kereskedőnek, akik 1843. február 9-én elkészített és a 2 nappal később megtartott városi tanácsülésre benyújtott keresetükben törvényteleniséget és üzérkedést említve azt panaszolták, hogy már hosszabb ideje kénytelenek eltűnni, hogy egyre kevesebb árucikket tudnak eladni. Ennek okát pedig abban látták, hogy sok zsidó személy a Magyar Királyi Helytartótanács egy, még 1811-ben kelt rendelkezését figyelmen kívül hagyva, szekereikkel házalókereskedést folytatott és folytat Szombathelyen, ráadásul e tevékenységet az 1836:6. tc. 7. §-a – amely engedélyezte, hogy bárki, aki nyitott bolt nélkül házról házra árusít, mentesüljön a házertaksa, azaz a házalópénz fizetése alól – elvben lehetővé is teszi.²⁴ A kereskedők ezért a tanácstól egyrészt a házalókereskedőkkel kapcsolatos, Szombathelyen korábban alkalmazott gyakorlat fenntartását kérték, másrészt beadványukban legfőbb panaszuknak nevezték, hogy az eddigi szokásoktól merőben eltérően, a városháza épületében egy zsidó optikusnak boltja van, amely meglátásuk szerint a város tudta és beleegyezése nélkül működik.²⁵

Miután a kérvényezők egyike sem foglalkozott a zsidó által forgalmazott árufeleségek eladásával, nyilvánvaló, hogy ez esetben a szombathelyi kereskedők nem az említett zsidóban láttak riválist, hanem sokkal inkább úgy vélték, hogy annak

Szombathelyen hamarosan követői akadnak, akik már valóban erős konkurenciát jelentenek majd számukra.

A beadvány első részével kapcsolatban Turkovics János városbíró kijelentette, hogy egyfelől ő a szekeres házalóktól naponta 30 pkr taksát szedett és szedett be, másfelől a tanácsülés úgy foglalt állást, hogy a Helytartótanács hivatkozott leirata és Szombathely város régi gyakorlata továbbra is érvényben van. Utóbbi szerint a szekeres zsidók a városban az országos vásárok kivételével nem házalhatnak, azok számára pedig, akik boltot nyitottak, tilos a házalás. Ugyanakkor a tanácsülés elrendelte, hogy a házaló zsidók a jövőben Szombathely város bírójánál kötelesek lesznek útlevelük mellett egy, a lakhelyükről hozott olyan igazolást is bemutatni, amely tartalmazza, hogy nyitott boltban kereskednek, avagy házalók.

A 12 kereskedő kérelmének második részét illetően pedig miután kiderült, hogy a városbíró a bepanaszolt zsidó optikusnak csupán 3 napra adott engedélyt, hogy a városháza előtt felállított kis sátorban árulhassa portékáit, az általa használt, városi tulajdonban lévő bolt bérlőjét, Kirchmayer József kereskedőt – aki természetesen nem szerepelt a panaszos kereskedők között, és akit mint fentebb már említettük, rokoni szálak fűztek a Zanelli családhoz, hiszen első és fiatalon elhunyt felesége, Kanitsár Franciska id. Zanelli Ferenc felesége, Kanitsár Anna húga volt – kérdőre vonták, hogy miért adott helyet az optikusnak. Kirchmayer – kissé átlátszó és álnaiv módon – azzal védekezett, hogy nem tudta, hogy az árendába vett boltban más nem árusíthat, és csupán csak néhány napra engedte árulni az üzletben az izraelitát, aki ráadásul időközben már el is távozott a városból, és azóta ő a saját árui helyezte el abban.²⁶

24 Az 1836: 6. tc. 7. §-t lásd MTT, 1836–1868. 35. p. A magyarországi vármegyék kérésére a Magyar Királyi Helytartótanács értelmezte a nem egészen precízen megfogalmazott törvényt, és úgy foglalt állást, hogy az abban szereplő taksafizetési mentesség csak a magyarországi születésű és gyalogosan házalókra vonatkozik. Ez pedig azt jelentette, hogy a külföldön született vagy szekérről házalóknak továbbra is fizetniük kellett a taksát. MNL VaML Szvkt Ktjkv. 138/1840–1841.

25 MNL VaML Szvkt. Ktjkv. 714/1842–1843.; MNL VaML Szvkt. Ktir. fasc. 174. nr. 222.

26 MNL VaML Szvkt. Ktjkv. 714/1842–1843.

Ugyanakkor jó háromnegyed esztendővel később, az 1843. november 25-én megtartott tanácsülésre id. Zanelli Ferenc panaszt nyújtott be, miszerint piactéri házában lévő boltja elé Koller József pék olyan magas sátrat állított, hogy kiváltképp borult időben teljesen elveszi a fényt a kereskedéséről. A tanácsülés az ügy kivizsgálására egy kéttagú bizottságot jelölt ki, amelynek jelentése igazolta Zanelli állításait, továbbá azt is, hogy Koller a sátra felállításához jókora lyukakat ásott a földbe, amelyek veszélyeztetik a biztonságos kölekedést. Az 1844. február 10-ei tanácsülés azért meghagyta a péknek, hogy a sátor magasságát csökkentse le és a lyukakat mielőbb tömösse be.²⁷

Ifj. Zanelli Ferenc azonban nemcsak a kereskedői pult mögött, hanem a közéleti pályáján is hamar édesapja nyomokaiba lépett. Szombathely város 1845. április 24-én és 25-én megtartott tisztújító közgyűlésen – amikor, mint fentebb említettük, apja a belsőtanács tagja lett – bekerült a mezőváros külsőtanácsába, az 1846. április 24-én és 25-én lezajlott tisztújításon pedig városi számvevővé – egykorú kifejezéssel exactorrá – választották, és mindkét tisztséget 1848-ig betöltötte.²⁸

1846. november 11-én őt nevezték ki Zsoldos Gyula (1826–?) könyvkötő vagyonának zárgondnokává, azt követően, hogy a könyvkötő nagybátyja, Zsoldos Ferenc ügyvéd az 1846. október 17-én megtartott tanácsülésen a 20. életében járó unokaöccse ellen, annak pazarló életmódja miatt vagyonzárlat kimondását kezdeményezte.²⁹

27 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 553/1843–1844., 701/1843–1844.

28 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 14/1845–1846., 24/1845–1846., 5/1846–1847., 68/1846–1847.

29 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 674/1846–1847., 744/1846–1847.; Zsoldos Gyula apja, ifj. Zsoldos István (1787–1845) 1845. december 18-án bekövetkezett halála után 19 évesen vette át annak műhe-

Zanelli Szombathely város tanácsa 1849. október 13-án megtartott ülésére terjesztette be a Zsoldos Gyula vagyonának kezeléséről készített zárószámadását, amelyet átvizsgálásra Turkovics Jánosnak – aki őt a számvevői hivatalban ez esetben helyettesítette – adtak át. Turkovics a tanács november 13-ra összehívott ülésére nyújtotta be jelentését, amelynek alapján előbb korrigálták, majd pedig elfogadták az így módosított számadást.³⁰

A városi tanács 1847. május 31-én megtartott ülésén, miután Czedler Imre (1807–1882) lemondott a kovács- és bognárcéh biztos funkciójáról, helyére ifj. Zanelli Ferencet választották meg.³¹ Az Alsó-Ausztriai Ipari egyesület az 1845. október 20-án írt megkeresése után 1847. június 12-én ismét levéllel fordult – amely azonban csak július 16-án érkezett meg Vas vármegye székhelyére – a mezőváros tanácsához, és ezúttal egyrészt a Szombat-

lyét, ami korábban ifj. Zsoldos István édesapjéé, id. Zsoldos Istváné (1759–1837) volt, és azt követően még 1 év sem telt el, amikor Zsoldos Ferenc vagyonzárlatot kért ellene. A református vallású Zsoldos család Szombathelyre telepedéséről és a polgárjogért folytatott hosszú jogi harcáról lásd Tilcsik György: A Zsoldos család küzdelme a szombathelyi polgárjog megszerzéséért 1786 és 1846 között. In: Mayer – Tilcsik, 2010. (továbbiakban: Tilcsik, 2010.) 173–188. p. (Archivum Comitatus Castriferrei; 4.)

30 MNL VaML Szombathely város tanácsának iratai (továbbiakban: Szvt.) Tanácsülési jegyzőkönyvek (továbbiakban: Tjvk.) 645/1849–1850., 819/1849–1850. Ifj. Zanelli Ferenc e zárgondoki és vagyonkezelői ténykedésének érdekessége, vagy ha úgy tetszik pikatériájaja lehetett, hogy miközben ő születése óta a Piac tér és Forgó utca északi, Zsoldos Gyula pedig 1836-tól vagy 1837-től a Piac tér és Forgó utca déli sarkán álló házban lakott, és miután két házat csupán a Forgó utca választotta el egymástól, ifj. Zanelli Ferenc és Zsoldos Gyula – bár más korosztályhoz tartoztak, hiszen előbbi csaknem 17 évvel idősebb volt utóbbinál – minden bizalommal jól ismerték egymást. MNL VaML Szvkt. Szombathely város adópénztárának iratai. Adóösszeírások (továbbiakban: Aö.), 1836., 1837., 1838., 1839., 1840., 1841., 1842., 1846. 1848.; Tilcsik, 2010. 185–188. p.

31 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 149/1847–1848.

helyen működő kereskedők és iparúzóik névjegyzékét, másrészt azt kérte, hogy 1848. évi iparcím-tárára gyűjtsenek előfizetőket. A 1847. július 17-én lezajlott tanácsülés ifj. Zanelli Ferencet bízta meg e feladattal, aki a város tanácsának július 31-re összehívott ülésére nyújtotta be a szombathelyi kereskedők és iparúzóik névsorát, amelyet megküldtek az iparegyletnek. Az előfizetők listájáról ekkor már nem esett szó, és sajnos csak a válaszlével fogalmazványa maradt fenn, az elkészült két névjegyzék fogalmazványa vagy másolata azonban nem.³²

Ifj. Zanelli Ferenc, apjához hasonlóan, több szombathelyi egyesületben is szerepet vállalt. Így 1840 és 1854 között a Szombathelyi Emberbaráti Egylet – amelyben id. Zanelli Ferenc, mint fentebb említettük, 1831-től igazgatóhelyettesi funkciót töltött be – jegyzői teendőit látta el,³³ az 1840-es évek elején belépett – szintúgy apjához hasonlóan – a Szombathelyi Kisdédóvó Társaságba,³⁴ továbbá – a rendkívül hiányos iratanyag miatt nem tudjuk, pontosan mióta, de – 1847-ben tagja volt az 1833-ban alakult, főként nemesekből és tehetősebb városi polgárokból álló Szombathelyi Kaszinónak is,³⁵ idősebb öccse, József pedig, ha nem is alapítóként, de az elsők között csatlakozott az 1837 elején létrehozott, köz-

nemeseket, kézműveseket, iparúzókat és értelmiségieket tömörítő Szombathelyi Polgári Olvasótársasághoz.³⁶ A legfiatalabb Zanelli-fiú, Károly – 1847-ben idősebb bátyjához hasonlóan tagja, sőt ügyvédje is lett a Szombathelyi Kaszinónak³⁷ – 1847. április 21-én tette le a szombathelyi polgáresküt, majd a 3 nappal később megtartott tisztújításon – a jegyzői hivatal megnövekedett adminisztratív feladataira való tekintettel – a város tiszteletbeli aljegyzőjévé nevezték ki.³⁸ Ez azt jelentette, hogy 1847 áprilisától id. Zanelli Ferenc és két fia, Ferenc és Károly is Szombathely város hivatalszervezetében tevékenykedett.

Az 1848. május 25-én megtartott szombathelyi városi tisztújító közgyűlésen id. Zanelli Ferencet főbírónak, Zanelli Károlyt előbb fő-, majd aljegyzőnek, ifj. Zanelli Ferencet pedig számvevőnek jelölték, ám csak utóbbit választották meg,³⁹ így a legidősebb Zanelli-fiú továbbra is a város szolgálatában maradt. Ugyanakkor a vármegyei közgyűlés feladatait és teendőt átvevő Vas

32 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 304/1847–1848., 360/1847–1848.; MNL VaML Szvkt. Ktir. fasc. 179. nr. 133. Az Alsó-Ausztriai Iparegylet levele Szombathely város tanácsához. Bécs, 1847 június 12., Szombathely város tanácsának levele az Alsó-Ausztriai Iparegylet Igazgatóságához. Szombathely, 1847. július 31.

33 SM SmM SzEE. SzEEjvk., 1840., 1841., 1842., 1843., 1844., 1845., 1846., 1847., 1848–1849., 1850., 1851–1852., 1853–1854., 1855.

34 P. Gg. [Gegő Elek]: Szombathelyről, júniusban. = Egyházi Tudósítások, 1841. júl. 4. 2. hasáb.; Gg. [Gegő Elek]: Szombathelyről, júniusban. = Jelenkor, 1841. júl. 10. 221. p.

35 MNL VaML Szombathelyi Casino iratai. A Szombathelyi Kaszinó Egylet jegyzőkönyve, 1847–1870. (továbbiakban: SZKEjvk., 1847–1870.) [3.] p.

36 MNL VaML Szvkt. Acta Miscellanea. Vegyes kötetek (továbbiakban: Act. Misc. Vk.) IV. 56. köt. 1. sz. Polgári Kaszinó számadásai, 1837–1841. Manual über Einnahmen und Ausgaben des Lese Verein[s] für das Jahr 1837.; Manual über Einnahmen und Ausgaben des Lese Verein[s] für das Jahr 1838.; Manual über Einnahmen und Ausgaben des Lese Verein[s] für das Jahr 1839.; Manual über Einnahmen und Ausgaben des Lese Verein[s] für das Jahr 1840.; Manual über Einnahmen und Ausgaben des Lese Verein[s] für das Jahr 1841.; Az olvasótársaság létrejöttéről, valamint 1837 és 1841 közötti működéséről bővebben lásd Tilcsik György: A reformkori Szombathely második olvasótársaságának alapszabályai. = A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 1985. 3. sz. 29–35. p.; Uő: Új adatok a Szombathelyi Polgári Olvasótársaság működéséhez, 1837–1841. In: Előadások Vas megye történetéről. 7. Szerk. Mayer László. Szombathely, 2020. 203–232. p. (Arcivum Comitatus Castriferrei; 9.)

37 MNL VaML SZKEjvk., 1847–1870. [4.] p.

38 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 1270/1846–1847., 3/1847–1848.

39 MNL VaML Szvkt. Közgyűlési jegyzőkönyvek 1/1848–1849.

Vármegyei Képviselői Bizottmány 1848. május 8-án megtartott ülésén ifj. Zanelli Ferencet a büntetőtörvényszék táblabírá-jává,⁴⁰ 1848. november 6-ra összehívott bizottmányi ülésen pedig öccsét, Károlyt tiszteletbeli ügyésszé választották meg.⁴¹

1849. október 1-jén, 65 éves korában Szombathelyen elhunyt Kanitsár Anna, akit a város Szentmártonban (ma: Szombathely) lévő temetőjében temettek el. Halotti anyakönyvi bejegyzéséből tudjuk, hogy elhunyt előtt nem gyónt, ami azt jelenti, hogy valószínűleg hirtelen távozott az élők sorából, ugyanakkor az anyakönyvbe nem jegyezték fel halála okát és a temetése napját.⁴²

Az ifj. Zanelli Ferenc és Zanelli József irányította fűszerkereskedés továbbra is megőrzvegyült apjuk nevén és tulajdonában maradt, és így id. Zanelli Ferenc intézett 1851. január 8-án levelet Szombathely város tanácsához, amelyben a családi kereskedés vármegyei törvényszéken történő bejegyztetéséhez 50 éve meglévő polgárjogáról és kereskedői ténykedéséről szóló hivatalos bizonyítványt kért. A városi tanács 1851. január 11-én megtartott ülése a kérvényét méltányosnak ítélte és teljesítette.⁴³

Szombathely város tanácsa 1852. december 30-án megtartott ülésén hozták nyilvánosságra Zichy Hermann (1814–1880) megyefőnök többek között az újonnan ki-nevezett előjárók névsorát tartalmazó intézkedését, amely szerint ifj. Zanelli Ferenc „díjtalan” tanácsnok – azaz a Szombathely életét irányító grémium díjazásban nem ré-

szesülő tagja – lett, aki másnap le is tette hivatali esküjét.⁴⁴

1854. augusztus 3-án, 79 éves korában Tarcsán (ma: Bad Tatzmannsdorf, Ausztria), a Szombathelytől nyugati irányban, csaknem 45 km-re fekvő fürdőhelyen meghalt id. Zanelli Ferenc. Halálát enteritis – magyarul: bélgyulladás – okozta. E tény és elhunytának helye arra enged következtetni, hogy vélhetőleg egy pihenéssel egybekötött fürdő- és/vagy ivókúra közben érte a halál. A kereskedőt 1854. augusztus 6-án Szombathely város temetőjében temették el.⁴⁵ Miután id. Zanelli Ferenc elhunyt miatt a Szombathelyi Kisdedővő Egyesület elnöri tisztsége megürült, az egyesület választmánya 1854. szeptember 24-én lezajlott ülésén – vélhetőleg ezzel is elismerve az egyesület érdekében hosszú időn végzett munkáját, valamint az egyesület számára nyújtott anyagi támogatását – fiát, Zanelli Józsefet kérte fel, hogy lépjen apja helyébe.⁴⁶

Nem tudjuk, hogy id. Zanelli Ferenc csaknem 80 esztendőskorában bekövetkezett halála mennyire volt váratlan szerettei és közvetlen környezete számára, az azonban csaknem biztosnak mondható, hogy fia, ifj. Zanelli Ferenc – aki amúgy nem alapított családot – 1855. március 8-án, azaz nem sokkal 45. születésnapja után történt elhunytára bizonyára mindenkit megrázott a Zanelli családban, hiszen így alig valamivel több mint 7 hónap leforgása alatt a család két, minden tekintetben nagyon fontos és meghatározó személyisége távozott az élők

40 MNL VaML Vármegye Képviselői Bizottmányának iratai (továbbiakban: Vvkb.) Képviselői Bizottmányi ülésének jegyzőkönyve (továbbiakban: Kbjkv.) 11/1848.

41 MNL VaML Vvkb. Kbjkv. 1317/1848.

42 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

43 MNL VaML Szvt. Tjkv. 793/1850–1852.; MNL VaML Szvt. Tanácsülési iratok fasc. 182. nr. 298. Id. Zanelli Ferenc levele Szombathely város tanácsához. Szombathely, 1851. január 8.

44 MNL VaML Szvt. Tjkv. 278/1852–1853., 280/1852–1853.

45 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv. Érdekességként említjük meg, hogy Zanelli elhunytának tényét az egyházigazgatási rendszer szerint illetékes Óriszentmártoni (német neve: Sankt Martin. Ma: Sankt Martin in der Wart. Oberwart városrésze, Ausztria) római katolikus plébánia halotti anyakönyvébe nem vezették be. MNL VaML Vvfagy. Óriszentmárton, r. k. hal. akv.

46 MNL VaML SzKI. SZKTjkv., 1840–1890. 29. p.

sorából. A halotti anyakönyvi bejegyzés arról árulkodik, hogy a 46. életévében járó kereskedő és városi tanácsnok talán valamilyen baleset vagy sérülés nyomán, esetleg valamilyen betegség szövődményeként fellépő pyaemia, azaz vérmérgezés következtében hunyt el, és 1855. március 10-én tették sírba a szentmártoni temetőben.⁴⁷

Így azután az 1857-ben, az első magyarországi kataszteri felmérés Szombathelyen történt végrehajtása idején Zanelli József nevén szerepelt az 1805-ben megvásárolt piactéri ház, ugyanakkor az 1826-ban megszerzett, kisebb ház tulajdonosaként Zanelli Ferencet tüntették fel,⁴⁸ annak ellenére, hogy – akár az apáról, akár a fiúról legyen szó – a felmérés idején már egyikük sem volt az élők sorában. Ennek lehetséges magyarázata az, hogy apjuk halála után a két testvér megosztotta egymás között a két házat, mégpedig oly módon, hogy József lett a Piactéren álló, Ferencé pedig a Forró utcai ingatlan, de az is lehet, hogy apja, majd bátya halála után, miközben a József hivatalosan is a piactéri ház tulajdonosa lett, ám a Forró utcai ház – valamilyen oknál fogva az idősebb vagy az ifjabb Zanelli Ferenc nevén maradt.

Ifj. Zanelli Ferenc halála után a családi kereskedés élére – a bátyjánál, kiváltképpen pedig apjánál jóval kevesebb talentummal és főként kereskedői érzékkel megáldott – Zanelli József került, aki bátyjához hasonlóan nem nősült meg. Széleskörű és alapos kutatások szükségesek annak feltáráshoz és bemutatásához, hogy az ő irányítása alatt mikor és milyen üzletpolitikát folytatva működött Szombathelyen a Zanelli-féle kereskedés, annyi azonban tény, hogy az 1860-as évek közepére Zanelli Józsefnek rendkívül

komoly pénzügyi nehézségekkel kellett szembenéznie, és minden igyekezete ellenére sem sikerült úrrá lenni azokon, ám az 1865-ben és 1866-ban kiadott és a következő esztendőre szóló pesti, budai és óbudai (ma mindhárom: Budapest) kereskedők és iparúzők név- és címtárban szerepelt Zanelli József szombathelyi kereskedése.⁴⁹ Lehetséges, hogy pénzügyi gondjai is közrejátszottak abban, hogy Zanelli József 1866. április 25-én, 55. életévében Szombathelyen agyvérzés következtében meghalt, és 2 nappal később a város Szentmártonban lévő temetőjében temették el.⁵⁰ Valószínűleg ezt követően – de az is lehet, hogy már elhunyt előtt – a felhalmozódott és kiegyenlítetlen tartozások miatt csődeljárás indult ellene, illetőleg kereskedése ellen. E bizonytalanság annak következménye, hogy a csődeljárás során kezelt iratok – bár azok igazolhatóan bekerültek Szombathely város levéltárába – megsemmisültek vagy lappanganak, így jelenleg sajnos nem állnak rendelkezésre olyan közelebbi adatok, amelyek pontos információkkal és magyarázattal szolgálnának arra vonatkozóan, hogy milyen közvetlen és közvetett okok játszottak közre Zanelli József

49 Pester Lloyd-Kalender für das Jahr 1866. Mit einem vollständigen Handels- und Gewerbe-Adressenbuche, einem nach den neuesten Aufnahmen verfassten Häuser-Schematismus von Pest, Ofen, Alt-ofen, und sämmtlichen, in die neuen Handelsregister übertragenen Firmen von Ungarn. Pest, 1865. 131. p.; Adress-Kalender von Pest, Ofen und Alt-Ofen für das Jahr 1867. Hrsg. Gebrüder Pallak. Erster Jahrgang, Pest, 1866. 36. p. Zanelli előbbiben „Zanelli F. J.” fűszer-árkereskedőként, utóbbiban „Zanelli Josef F.” fűszer-, szer- és festék-árkereskedőként szerepel.

50 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.; MNL VaML Gyászjelentések gyűjteménye. Gyászjelentések Zanelli József haláláról. Szombathely, 1866. április 25. (továbbiakban: Gyj. ZJ.) Érdekes-ségként jegyezzük meg, hogy Zanelli József elhunytáról és temetéséről két, egymástól valamelyest eltérő szövegezésű gyászjelentés is készült, és mindkettőt Bertalanffy Imre szombathelyi nyomdájában nyomtatták.

47 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

48 MNL VaML Térképgyűjtemény. Szombathely, Szentmárton és Óperint kataszteri térképe, 1857., Parzellenprotokoll, 1857.

és kereskedése finánciális ellehetetlenülésében.⁵¹ Tény, hogy Vas Vármegye Törvény-széke 1866. október 8-án kelt végzése nyomán 1866. november 29-re, ennek sikertelensége esetén pedig december 31-re árverést hirdettek, amelyen néhai Zanelli József kezén volt két szombathelyi ház, az azokhoz tartozó földekkel együtt, valamint egy szőlőterületet – amelyeket még édesapja és édesanyja vásároltak meg – kínáltak megvételre, mindösszesen 36.652 o. é. ft-ért.⁵² A Forró utcai ház és tartozékait 11.275, a piactéri ház és tartozékait 24.377, a szőlőt pedig 1000 o. é. ft-ra becsülték. A hirdetmény azt is tartalmazta, hogy az első árverésen csak becsáron vagy annál drágábban, a második árverésen azonban már a becsérték alatt is megvásárolhatók a szóbanforgó ingatlanok.⁵³ A Zanelli család Piac téren álló egykori házát és tartozékait, valamint fűszerkereskedését biztosan, és valószínűleg a Forró utcai házát is, végül egy Zittritsch Benedek nevű kereskedő vásárolta meg, aki egy 1867. szeptember 28-re datált és a Vas megyei Lapok

Zittritsch Benedek háza a Piac tér nyugati oldalán (Fotó: Knebel Ferenc, 1880)
(Spiegler Tibor magángyűjteménye)

október 1-jén megjelent számában közzétett, magyar- és németnyelvű hirdetményben arról tájékoztatta az érdeklődőket, hogy átvette és változtatlan helyen, azaz a Piac tér és a Bel-sikátor sarkán álló házban továbbra is működteti a Zanelli-féle korábbi fűszer-, szer- és festékárú-kereskedését.⁵⁴ Zittritsch amúgy – amint arról az alábbiakban szó lesz – 1870-től rokoni kapcsolatban állt a Zanelli családdal, miután akkor feleségül vette Sinich Mór és Zanelli Karolina leányát, Sinich Annát.⁵⁵

A harmadik Zanelli-fiú, Károly az 1840-es évek végén, vagy az 1850-es évek elején Kőszegre költözött, és ügyvédként ott élte le életét. 1852. április 22-én házasságot kötött Czeke Máriával, egy kőszegi nemes kereskedő leányával⁵⁶ – akit 1832. február 28-án kereszteltek meg Kőszegen –, és e frigyből két leánygyermek, 1853. január 13-án Zanelli Ernesztina Laura, 1855. április 27-én pedig Zanelli Mária Ágnes látta meg Kőszegen a napvilágot.⁵⁷ Zanelli Károly alig

51 A Zanelli József elleni csőd eljárás iratai – nem tudni, miért, de – nem maradtak fenn Vas Vármegye Törvényszéke regisztratúrájában. Ugyanakkor egy rendelkezésre álló, utólagosan készített irattári segédletből tudjuk, hogy a Szombathely város levéltárának többszöri rendezése és átrendezése során létrehozott, ún. „Vegyes kötetek” elnevezésű iratsorozat IV. számú alsorozatában, a „fasc. 96. nr. 15.” jelzeten elhelyeztek egy, a Zanelli-csőddel kapcsolatos, közelebbről meg nem nevezett évkönyv és terjedelmű iratanyagot, amely azonban bizonyíthatóan már az 1970-es évek végén sem volt a helyén és az azóta eltelt több miatt 40 esztendő alatt sem került elő. MNL VaML Act. Misc. V. Mutatókönyv. IV.

52 o. é. ft: osztrák értékű forint. Az Osztrák Császárságban – a későbbi Ausztria-Magyarországon – 1858. november 1-jétől bevezetett kizárólagos fizetőeszköz. 1 osztrák értékű forint 100 osztrák értékű krajcárt tett ki. A korábban használt pengő- vagy konvenciósi forintnál valamivel kevesebbet ért, ugyanis az átváltási érték szerint 1 pft 1,05 o. é. ft-al volt egyenlő.

53 Árverési hirdetmény. = Sürögöny, 1866. nov. 1. [5-6.] p., nov. 4. [6.] p., nov. 16. [6.] p.

54 Jelentés. Anzeige. = Vas megyei Lapok, 1867. okt. 1. [4.] p. Megjegyezzük, hogy a forrásokban a „Zittritsch” név többféle – Zitrich, Zittrich, Zittrisch, Zittrisch, Zittritsch, Zittritsch – formában és gyakran következtelenül alkalmazva fordul elő. Mi egyévesen a „Zittritsch” verziót használjuk.

55 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ház. akv.

56 MNL VaML Vvfagy. Kőszeg, r. k. ház. akv.

57 MNL VaML Vvfagy. Kőszeg, r. k. ker. akv.

1 hónappal 56. születésnapja után, 1880. május 31-én tuberkulózisban, felesége pedig a 61. életévében járt, amikor 1892. szeptember 2-án daganatos megbetegedésben meghalt, mindketten Kőszegen, és mindkettőjüket ott is temették el.⁵⁸

Mint fentebb már említettük, Zanelli Ferencnek és Kanitsár Annának a négy fiú mellett öt leánygyermek is született. A legidősebb, Mária 1829. október 28-án, Szombathelyen házasságot kötött⁵⁹ az 1798. április 21-én, Szombathelyen megkeresztelt Mayer József boltos kereskedővel,⁶⁰ és miután férjével 1833. november 13-án megvásárolták a Piactéren, a Zanelli-háztól északi irányban álló harmadik házat, nagyon közel lakott szülőházához.⁶¹ A Mayer–Zanelli-házasságból tudomásunk szerint egyetlen gyermek, Amália született, mégpedig 1839. június 1-jén, aki azonban világrajövele után néhány órával meghalt.⁶² Mayer József pár nappal 51. születésnapját követően, 1849. április 26-án,⁶³ özvegye, Zanelli Mária pedig csaknem fél évszázaddal később, 1896. április 21-én, 90. életévében, végelgyengülés következtében távozott az élők sorából, mindketten Szombathelyen.⁶⁴

Zanelli Mária legidősebb húga, Alojzia – aki 1892. október 28-án szintén végelgyengü-

lésben halt meg Szombathelyen⁶⁵ – nem ment férjhez, az őt a sorban követő két Zanelli leány, Katalin és Anna azonban igen, mégpedig egy szintén testvérpár tagjaihoz, akik mindketten a katonai pályát választottak. Zanelli Katalint az 1811. november 23-án, Dunapentelén (ma: Dunaujváros) keresztvíz alá tartott Aranyi Ferenc⁶⁶ vezette oltár elé 1854. április 27-én, Szombathelyen,⁶⁷ míg Anna Aranyi Ferenc öcséséhez, az 1813. március 15-én, Szombathelyen megkeresztelt, de Óperintben született, Aranyi Károlyhoz⁶⁸ ment nőül 1858. október 4-én, Szombathelyen,⁶⁹ és az egyik Aranyi–Zanelli házaspárnak sem született gyermeke. Aranyi Ferenc 1879. május 10-én agyvérzésben, Aranyi Károlyné Zanelli Anna 1885. június 11-én, nem sokkal 68. születésnapja előtt szívbetegségben, Aranyi Ferencné Zanelli Katalin pedig 1892. december 3-án, 78. életévében végelgyengülésben hunyt el, valamennyien Szombathelyen.⁷⁰ Zanelli Anna halála után férje, Aranyi Károly Budapestre költözött, és 1892. augusztus 12-én a IX. kerületi honvédenhelyen ugyancsak végelgyengülésben halt meg.⁷¹

65 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

66 Aranyi Ferenc kereszteleési bejegyzését a Dunapentelei római katolikus plébánia kereszteleési anyakönyvében lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939J-TP9J-G4?i=409&cc=1743180&cat=264019> (Megtekintve: 2022. január 31.)

67 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ház. akv.

68 MNL VaML Mft. Vvfak. Szombathely, r. k. ker. akv.

69 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ház. akv.

70 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

71 Aranyi Károly elhunytáról szóló bejegyzést a budapesti Szent Rókus római katolikus plébánia halotti anyakönyvében lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-C33H-14FR-P?i=235&cat=230749> (Megtekintve: 2022. január 31.) Aranyi Ferenc és Károly édesapja, Goldner Ferenc (1769?–1815) zsidó származású, nemesi rangot szerző és nevét magyarosító huszárőrnagy volt. Aranyi Károly 1848 augusztusától aktívan részt vett az 1848/1849. évi önvédelmi háborúban, és huszárőrnagy rangig vitte. Világos után várfogságra ítélték. Életútját és katonai pályafutását röviden lásd *Bona Gábor*: Tábornokok és törzstisztek a szabadságharcban 1848–49. Bp., 1983. 93. p. Bona az „Aranyi” nevet tévesen „Arányi”-nak írta.

58 MNL VaML Vvfagy. Kőszeg, r. k. hal. akv.

59 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ház. akv.

60 MNL VaML Mft. Vvfak. Szombathely, r. k. ker. akv.

61 MNL VaML Szvkt. Ktjvk. 467/1833–1834., 481/1833–1834.

62 Megjegyzendő, hogy bár a szombathelyi római katolikus plébánia halotti anyakönyvébe 1839. június 1-jén bejegyezték Mayer József fűszerkereskedő 1/4 napja született leánya, Amália elhunytát, a kereszteleési anyakönyvben azonban nincs nyoma kisleány megkeresztelésének. Ennek az lehet a magyarázata, hogy a kisgyermek megszületése után néhány órával, még megkeresztelése előtt meghalt. MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

63 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

64 MNL VaML Vas vármegye állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye (továbbiakban: VvÁa.) Szombathely, hal. akv.

A legkisebb Zanelli leány, Karolina 1844. január 18-án, Szombathelyen feleségül ment az 1810. január 3-án, Varasdon (ma: Varaždin, Horvátország) megkeresztelt, de ekkor már Zágrábban (ma: Zagreb, Horvátország) élő ügyvédhez, Sinich Mórhoz.⁷² Házasságukból három gyermek született: Sinich Artúrt 1846. augusztus 5-én, Zágrábban⁷³, Sinich Gézát 1848. május 28-án, Szombathelyen,⁷⁴ Sinich Annát pedig 1850. május 25-én szintén Zágrábban tartották keresztvíz alá.⁷⁵ Sinich Anna 1870. jú-

lius 6-án, Szombathelyen házasságot kötött Zittritsch Benedek kereskedővel, aki a Moson vármegyei Barátfaluban (ma: Mönchhof, Ausztria) született.⁷⁶ Mint előbb már említettük, Zittritsch – tehát Zanelli Ferenc unokájának férje – vásárolta meg Zanelli József apjától örökölt szombathelyi piactéri házát, valamint fűszerkereskedését és vélhetőleg a Forró utcai házát is. Ezt követően Zittritsch Benedek a kereskedést hosszú éveken át működtette, és az 1880-as évek elejéig családjával az egykori Zanelli-féle,

72 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ház. akv. Sinich Mór keresztelési bejegyzését a varasdi Szent Miklós római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvében lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G99C-GD66?i=265&cc=2040054&cat=612047> (Megtekintve: 2022. január 31.)

73 Sinich Artúrt keresztelési bejegyzését a zágrábi Mária menybemenetele római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvében lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-G99C-GD66?i=265&cc=2040054&cat=468887> (Megtekintve: 2022. január 31.)

74 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ker. akv.

75 Sinich Anna keresztelési bejegyzését a zágrábi Mária menybemenetele római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvében lásd <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3QSQ-L99C-GDWN?i=315&cc=2040054&cat=468887> (Megtekintve: 2022. január 31.)

76 A házasságkötéséről szóló anyakönyvi bejegyzés szerint a Barátfaluból származó Zittritsch 1870-ben 32 éves volt, azaz 1838 táján született. Ezt megerősíteni látszik, hogy Zittritsch Benedek – aki Szombathelyen, 1905. augusztus 5-én hólyagrákban halt meg – halotti anyakönyvi bejegyzése szerint 67 éves korában hunyt el. MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ház. akv.; MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

Ugyanakkor a Barátfalui római katolikus plébánián az 1830-as években csupán egyetlen Zittritsch Benedeket kereszteltek meg, mégpedig 1833. január 8-án. Jóllehet a két dátum közötti 5 esztendő jelentős különbség, valószínűleg azonban a két Zittritsch

Benedek ugyanaz a személy. Meglátásunk szerint ugyanis a keresztelési adat tekintendő az elsődlegesnek még akkor is, ha két másik, egybehangzó adat annak ellentmond, mivel utóbbiakat évtizedekkel később, vélhetőleg bemondás alapján rögzítették. Lehetséges, hogy Zittritsch nem pontosan tudta születési évét, de a téves évszámot következetesen használta.

Zittritsch Benedek keresztelési anyakönyvi bejegyzését a Barátfalui római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvében lásd: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939V-K636-N7?i=77&cc=1743180&cat=127880> (Megtekintve: 2022. január 31.)

Itt mondjuk el, hogy Sinich Artúr 1864. június 13-án, 18. életévében Szombathelyen halt meg tüdőtuberkulózisban. Az anyakönyvi bejegyzés szerint a nőtlen kereskedő a Piactéren álló Zanelli-házban lakott. MNL VaML Vvfagy. hal. akv. Zanelli Karolina és férje, Sinich Mór, valamint második gyermekük, Sinich Géza elhalálzásának helyére és közelebbi idejére irányuló kutatásaink sajnos eredménytelennek maradtak. Annyi azonban biztos, hogy Zanelli József 1866. április 25-én kinyomatott gyászjelentések egyikén Zanelli Karolin özv. Sinich Mórné, a másikon pedig özv. Sinich Karolin néven szerepel. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy mindkettőn csak leánya Sinich Anna neve olvasható a családtagok között, ám elsőszülött fiáé, Sinich Gézáé nem. Ennek legvalószínűbb oka az lehet, hogy Sinich Géza ekkor – apjához és öccséhez, az előbb említett Artúrhoz hasonlóan – már nem élt. MNL VaML Gyj. ZJ.

a Piac tér és a Belsikátor sarkán álló házban lakott.⁷⁷ Itt hunyt el tüdővészben 1872. március 8-án az 53. életévében járó Zanelli Karolina, és 2 nappal később a szentmártoni temetőben temették el.⁷⁸

Az előbbiekből következik, hogy id. Zanelli Ferencnek és Kanitsár Annának, miközben kilenc gyermekük közül csak egy nem élte meg a felnőttkort, paradox módon összesen csupán hat – Mária házasságából egy, aki mint említettük, világra jövele után néhány órával meghalt, Karolina házasságából három, Károlyéból pedig két – unokájuk született, és miután két idősebb fiúk, Ferenc és József nem nősült meg, Károly házasságából pedig csak leánygyermek született, a Zanelliék e fiúága Károly 1880-ban bekövetkezett halálával megszakadt. Így id. Zanelli Ferencnek és Kanitsár Annának ma már csak olyan leszármazottai élnek, akik nem a Zanelli vezetéknevet viselik, és akik így talán nem is tudják, hogy

77 A Zanelli-féle fűszerkereskedés megszerzésének, majd pedig Zittritsch Benedek kereskedői tevékenységének feltárása és bemutatása széleskörű kutatást és egy külön tanulmányt igényelne, így itt csupán annyit mondunk el, hogy a Zittritsch Benedek és Sinich Anna házasságából 1871 és 1885 között megszületett hét gyermek születési és keresztelési anyakönyvi bejegyzéseiben, – ahol feltüntették a szülők szombathelyi lakóhelyének házszámát – az egyetlen kivételtől eltekintve – megegyezik a piactéri Zanelli-ház házszámával, ugyanakkor az időben legutoljára, 1885. november 1-jén világra jött és még aznap megkeresztelt gyermekük születésekor Zittritsch és Sinich Anna a Forró utcában – közelebből meg nem nevezett házszám alatt, de lehetséges, hogy a Zanelli család még 1826-ban árverésen megszerzett házában – éltek. VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. ker. akv Zittritsch Benedek, aki mint előbb már említettük, 1905. augusztus 5-én, Szombathelyen hunyt el, és ekkor nejevel a Faludi Ferenc (ma: Petőfi Sándor) utca 33. szám alatt laktak. Zittrich Bendekné Sinich Anna 62. életévében, 1911. augusztus 20-án, Szombathelyen halt meg, mégpedig agyvérelmeszesedésben, és halálakor a Hollán Ernő utca 15. szám alatt lakott. MNL VaML Vv. Szombathely hal. akv.

78 MNL VaML Vvfagy. Szombathely, r. k. hal. akv.

az egyik felmenőjük – az Itáliából Vas vármegye székhelyére érkezett és családot alapított Zanelli Ferenc – hosszú időn keresztül milyen jelentős szerepet játszott Szombathely város életében.

Összegzés

A fentiekben egy, a 18. század végén Észak-Itáliából fiatalon Vas vármegye székhelyére telepedett kereskedő, Zanelli Ferenc működését igyekeztünk bemutatni, amely vizsgálat a rendelkezésre álló, elsődlegesen levéltári források mennyisége, minősége és jellege miatt sok-sok apró mozaik felsorakoztatásával próbálta a maga elé tűzött célt elérni, miután Zanelli személyes és családi iratainak, valamint kereskedői könyveinek, privát és üzleti levelezésének, illetőleg egyéb dokumentumainak hiányában elsődlegesen a közigazgatás működése során keletkezett és fennmaradt levéltári források képezték kutatásunk bázisának túlnyomó részét.

A 20-as éveinek közepén járó Zanelli Ferenc azt követően, és minden valószínűség szerint nem véletlenül érkezett Szombathelyre 1800-ban, hogy az egyik, még az 1750-es évek végén, szintén a mezővárosban letelepedett, vele azonos nevet viselő és foglalkozást űző rokonának özvegye – miután másodsor is férjhez ment – ismét egyedül maradt. Ő közös kereskedést alapított a fiatal és 1801-ben polgárjogot szerzett legénnyel, aki egyedül irányította és üzemeltette a mezőváros piacterén álló boltjukat. E bolt és a jól bejáratott kereskedés az özvegyasszony 1805. január 29-én bekövetkezett halála és némi ügyeskedés nyomán Zanelli Ferencé lett, aki még ugyanezen év októberében megnősült. Feleségével, a nemesi származású Kanitsár Annával egy, Szombathely piacterén álló, nagyméretű, üzlet-

helyiséggel és raktárral is rendelkező – szerencsére máig megmaradt, és külső formáját változatlanul megőrző – házat vásároltak meg. Gyorsan és sikeresen integrálódtak Szombathely város társadalmába, és 1806 és 1824 között kilenc gyermekük – négy fiú és öt leány – született, akik a legkorábban világra jött fiú kivételével mindannyian megélték a felnőtt kort.

Az 1817. április 27-én, Szombathelyen kitört és hatalmas pusztítást okozott tűzvész nyomán Zanelli Ferenc ugyan felszámolni kényszerült piactéri boltját, ám háza alsó traktusában működő kereskedése a mezőváros jólismert és frekventált üzletei közé tartozott. A rátermett, ügyes, szorgalmas és vállalkozó szellemű Zanelli üzleti kapcsolatai – a kereskedelmi tekintetben jelentősebb, környékbeli hazai települések mellett – Bécsig, Bécsújhelyig (ma: Wiener Neustadt, Ausztria), Grazig, Pettauig (ma: Ptuj, Szlovénia), Triesztig (ma: Trieste, Olaszország) és Breslauig (ma: Wrocław, Lengyelország) terjedtek. Fokozatosan gyarapodó és az üzletmenetből kivonható jövedelme egy részéből előbb szőlőterületet, majd 1826-ban egy újabb házat is vásárolt Szombathelyen, és az 1830-as évek elején a már a város egyik legtehetősebb kereskedőjeként tartották számon.

Zanelli két filantróp és karitatív célú szombathelyi egyesület tagja, sőt tisztségviselője is volt, majd 1829-ben beválasztották a város külső-, 1845-ben pedig belsőtanácsába. Három felnőttkort megélt fia közül a két idősebb, Ferenc és József kereskedő lett, Károly pedig az ügyvédi pályát választotta.

Az 1840-es évek elejétől – bár a kereskedés az ő nevén és tulajdonában maradt – tudatosan és fokozatosan visszavonulva, átadta a családi vállalkozását lett üzlet irányítását és működtetését fiainak, ifj. Zanelli

Ferencnek – akinek közéleti pályája több hasonlóságot mutatott apjával – és Zanelli Józsefnek.

Az 1848 utáni időszakban, kiváltképpen 1854-től a Zanelli család és 1805 óta működő, fokozatosan megerősödő, majd pedig szépen prosperáló fűszer-, szer- és festék-árkereskedése több, súlyos csapással is kényszerült szembenézni. 1849. október 1-jén meghalt Kanitsár Anna, 1854. augusztus 3-án elhunyt id. Zanelli Ferenc, 1855. március 8-án pedig ifj. Zanelli Ferenc, és így a kereskedés vezetése Zanelli József kezébe került. További kutatások szükségese annak megállapításához, hogy mikor és miért jutott Zanelli József egyre nehezebb váló pénzügyi helyzetbe. Kiegyenlítően tartozása miatt csődeljárás indult ellene, 1866. április 25-én pedig agyvérzésben elhunyt. A Zanelli József két egykori szombathelyi háza közül a piactérit biztosan, de minden bizonnyal a Forró utcában állót is, továbbá a fűszerkereskedését 1867-ben egy, az unokahúgával később házasságra lépő kereskedő, Zittritsch Benedek vásárolta meg.

Miután két idősebb fia nem nősült meg, a harmadiknak, a Kőszegre telepedett Zanelli Károlynak és feleségének pedig két leánygyermek született, id. Zanelli Ferenc családja fiúágon 1880-ban Károllyal kihalt. Így az egykori tehető fűszerkereskedő nevét ma már alig-alig ismeri valaki Szombathelyen, és emlékét csupán a Kanitsár Annával közösen vásárolt, külső formáját tekintve szerencsére jórészt változatlanul fennmaradt ház, valamint egy, Pálmai Károly (1825–1860?) festette és ma a helyi Smidt Múzeumban megtalálható arckép⁷⁹ őrzi csupán abban a városban, amelyben kilenc gyermeke megszületett, és amelynek

79 Lásd *Basics Beatrix*: Zanelli Ferenc szombathelyi kereskedő arcképe a szombathelyi Smidt Múzeum gyűjteményében. = VSZ, 2022. 3. sz. 317–318. p.

*Az egykori Zanelli-ház napjainkban
(Fotó: Mayer László, 2022.)*

temetőjében őt, feleségét és – Károlyt le-
számítva – valamennyi, a felnőttkort meg-
élt gyermekét eltemették.

Bár a fenti esettanulmány alapvetően
nem ezzel a céllal készült, de talán mégis

hozzájárul ahhoz, hogy a 19. században több
mint 50 esztendőn át Vas vármegye szék-
helyén élt és tevékenykedett Zanelli Ferenc
kereskedő neve mégse merüljön teljes fe-
ledésbe.